

P. 11
34

An. VII Nr. 4-6

APRILIE - IUNIE, 1941

APOSTOLUL

Revistă literară, științifică și educativă

Apare sub auspiciile Asociației Invățătorilor
din Județul Neamț

Număr închinat Basarabiei

CUPRINSUL:

1. Proclamația către țară a D-lui General Antonescu
2. Basarabia, unitate românească . *Victor Țăranu*
3. Străjerul *Petru Stati*
4. Amintiri din Basarabia *Leon Mrejeriu*
5. Mănăstirea lui Iancu Costin de lângă
Hotin pustiită de răscoale *C. Turcu*
6. Note, Recenzii.

Redacția : Strada C. V. Andrieș, No. 8 — Piatra-Neamț

Au mai achitat abonamentul pe 1940:

G. T. Kirileanu, Panait Criveț, Preot V. Vasiliu, Al. Lecca, Ioan Niculescu, Ioan Tomulescu, Simion Purice, Pr. T. Borș, Gh. Popescu, Const. Avasiloaiei, Florea Vasile, Natalia Gaube, Vasile Gaboreanu, Aurora Turcu, Ecaterina Nourescu, Corina Duiculescu, Elena Ghindaru, Maria Dumbravă, Elena Ionescu, Elena Aricov și Gavril Cristea toți din Piatra-Neamț.

NOTE:

În numărul viitor vom publica răspunsul Domnului [Prof. Gavril Galinescu, referitor la recenzia cărții D-sale făcută de D-l M. Cojocaru.

Din cauza scumpirii tiparului suntem nevoiți să aparem în număr restrâns de pagini.

Unele parohii și cămine culturale din județ au adus importante daruri pentru răniții din spitalele locale. Numele tuturor se va publica și în această revistă, la un loc cu numele celorlalți donatori.

Tot pentru răniții din spitale s'au organizat alese serbări de către intelectuali ai orașului, cu concursul corului bisericii „Precista“.

Trimiterea revistei la Academia Română și universități cade numai în sarcina Tipografiei „Gh. Asachi“, din Piatra-Neamț.

APOSTOLUL

Revistă literară, științifică și educativă

Director: PROF. VICTOR TĂRANU

Jonului Director al
Inspectorii școl. Neamț,
C. Rade
Magnu,
Octavian

Proclamația către țară a D-lui

General Ion Antonescu

Conducătorul Statului Român.

ROMĂNI,

În fața Dumnezeului strămoșilor noștri, în fața istoriei și a veșniciei românești, mi-am luat azi răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceia ce ne-a fost cotropit prin silnică umilire și trădare, hotărînd să pornesc lupta sfântă de redobândire a drepturilor Neamului.

În ceasul când popoarele își torc istoria pe câmpuri de bătaie, când drepturile se cuceresc în flacăra jertfei, iar civilizația se plămădește din sângele veacurilor, Poporul Românesc nu poate privi cu brațe nevolnice și suflet golit marea vârtă a onoarei neamurilor.

Raclele strămoșilor, crucile martirilor și drepturile copiilor noștri ne poruncesc să ne scriem cu propriul nostru sânge dreptul la onoare, spălând cu același sânge pagina nedreaptă înscrisă anul trecut în istoria noastră, nu de Neamul Românesc însuși, ci de trădătorii lui.

În numele credinței creștinești, al drepturilor românești și pentru viitorul nostru neînfriecat,

ROMÂN',

Vă chem la luptă.

La lupta sfântă, în contra prăvăliților civilizației și bisericii, ai dreptății și propriilor noastre drepuri.

La lupta sfântă pentru Neam și pentru Rege.

La luptă mare și dreaptă alături de marea națiune germană, pentru dreptatea viitorului omenesc.

ROMÂNI,

La 6 Septembrie 1940, Destinul îmi așezase pe cuget povara istovitoare a unei țări sfâșiate și descompuse.

Am jurat să nu abdic o singură clipă de la sfintele drepturi și de la porunca demnității românești.

M'am trudit să țin sufletele, să unesc puterile, să adun toată munca românească pentru ca să pot păstra și reinălța Neamul.

V'am cerut să-mi dăruieți nădejdea voastră, încrederea voastră, făgăduindu-vă să lupt pentru reinălțarea Patriei. Și m'ați ascultat.

Dumnezeu m'a ajutat ca un an numai dela prăbușirea granițelor, — anul umilirii, al suferinței și învățaturii românești — să pot îndrepta din nou Neamul nostru pe calea luptei și sfintelor drepturi strămoșești.

Am purtat deajuns pe brațele mele sbuciumate frământatele ruine ale României scumpe și mari, — prăvălită de greșala noastră și trădarea unora. Am tăcut deajuns sbuciumul și lupta mea pentru drepturile României de totdeauna, ale României pentru care luptasem altădată.

A sosit vremea să-mi împlinesc jurământul.

Pornim la luptă.

În acest ceas de încercare, jur să vă duc la biruința sfințirii drepturilor noastre asupra bătrânei Moldove, să fac din nou din pământul Basarabilor vatra morților și leagănul copiilor noștri și din codrii Bucovinei straja nepteroare a gloriei românești.

Mulțumesc Domnului că m'a învrednicit să sparg atât de repede cătușele roșii ale anarhiei și pradei cotropitoare, contribuind astfel și la marea luptă de înnoire a civilizației pe care o duce în Europa Germania Marelui Adolf Hitler și Italia Ducelui.

Îi mulțumesc în numele Națiunii noastre geniului creator al lumii noi, Fuehrerului Cancelar Adolf Hitler, că a înțeles cu atâta dreptate nedreptatea făcută unui popor loial — care a luptat și va lupta veșnic pentru sfânta lui unitate — dându-i Poporului Român mândria unei lupte puternice și curajoase nu numai pentru reclădirea drepturilor naționale, dar și împotriva celui mai mare dușman al lumii: bolșevismul.

Legăți în jertfa pentru idealul nou și mare al lumii în plămădire, Românii își vor recăpăta drepturile prin fapta lor

de credință, prin lupta lor de onoare pentru civilizația lumii, alături de marele popor german.

ROMÂNII,

In viața oamenilor ca și a Națiunilor vin ceasuri de des-
nădejde peste ceasuri de furtună, care lasă locul luminii și înălțării.

Dumnezeu ne-a dat ani grei de încercare cruntă.

Ne-a deschis drum de furtună spre zori de înălțare.

Să-l urmăm cu încredere, Români ;

Cu gândul țintă la drepturile Neamului ;

Cu sufletul lipit pe crucile eroilor și martirilor trecutului ;

Cu trupul înfipt în gila copiilor noștri.

Să pornim la luptă, Români.

*Să zidim cu trupurile noastre un nou altar neamului și să
lăsăm urmașilor noștri gloria pământului strămoșesc.*

ROMÂNII,

Pentru Rege, pentru Țară,

Ca să răsbunăm nedreptatea.

Ca să întemeiem lumea nouă.

Ca să cinstim numele de Români.

Cu Dumnezeu înainte.

Urmați-mă.

Războiul Sfânt a început !

22 Iunie, 1941.

General Ion Antonescu.



Basarabia, unitate românească

Unitatea socială nu este o întocmire artificială și nici o alcătuire hibridă determinată de oameni și de evenimente.

Unitatea socială este un organism viu și complet urzit în cadrele sociale: cosmologic, biologic, psihic și istoric, și determinată de activitățile corespunzătoare: economice, juridice, spirituale și politice, pornind toate dela obârșia unei entități etnice și concurând spre o finalitate național-socială. Cu alte cuvinte, unitatea socială este un organism etnosocial.

Pentru țara noastră, provinciile istorice corespund cu necesitate determinărilor arătate și în lipsa uneia, corpul țării rămâne paralizat și grav primejduit. Iată, de pildă, Basarabia.

Nu mai vorbim de aspectul geografic al țării denaturat ca o monedă știrbă după 28 Iunie 1940, dar cadrul fizic însuși evidențiază și condiția cosmică a existenței noastre până la limita unei vegetații, care se împletește natural cu civilizația unui popor: fagul și vița de vie.

Indată după răpirea din 1940, Basarabia a cunoscut din plin sărăcia și foamea, din pricina acaparatorilor și a jefuitorilor comuniști și jidovi, pe de o parte, iar pe de altă parte, din însăși structura politică a imperialismului bolșevic, care a suprimat legătura între om și mediul fizico-social.

Cât privește structura fizică a pământului basarabean, acesta continuă solul Moldovei apusene, iar, ca peisaj, prezintă șirul de coline care trec în penumbră până la Bug. Așa se explică și sufletul domol al Moldoveanului, adânc influențat de priveliștea pământului cu care s'a înfrățit din veacuri imemorabile. Iar dacă este adevărat ceea ce spune Taine, că „un popor primește întotdeauna întipărirea ținutului pe care-l locuiește“, apoi nicăiri nu se vede mai bine ca în Basarabia influența naturii asupra traiului, în ceea ce privește hrana, locuința, îmbrăcăminte și îndeletnicirile, și nicăiri Românul nu a acționat mai cu trudă asupra mediului fizic decât în Basarabia, mai ales în părțile Bugeacului, ceea ce verifică viabilitatea acestei uni-

tăți sociale românești. Mărturiile antropogeografice și istorice în această privință sunt concludente; și numai năvălirea rusească a înnegurat limpezișul românesc al Basarabiei, iar din 1940, noua stăpânire a căutat să transforme pe muncitorul român din factor activ în factor comun, pentru a se distruge cultura și civilizația proprie a unui neam, a-i ucide energia sa specifică și a-l arunca în prăpastie.

Dacă ne referim la cadrul biologic basarabean, e surprinzătoare constatarea tipului rasial românesc tocmai într'o regiune, unde — istoricește vorbind — amestecul de neamuri a fost destul de mare. Cu toate acestea, sângele slav nu a determinat specificul temperamental al Moldoveanului, mai mult decât adaptarea la o deprindere sau mentalitate slavă. E și natural ca sub stăpânire străină, mediul uman să-și exercite influența sa de suprafață; totuși conștiința de neam s'a păstrat în denumirea generică de „moldovan“. Datorită acestei conștiințe vii, s'a manifestat, deși lent, dar s'a manifestat forța creatoare a „Basarabeanului“ în economia rurală, în industria casnică, în artă populară și în conservarea aspirațiilor naționale, care nu au întârziat să se arate matur și hotărît, atunci când s'a ivit prilejul. A fost o părere greșită aceea care a socotit cucerirea rusă — deci a unui popor atât de mare și de puternic — drept o fatalitate istorică, ce ar fi dus la o totală amorțire a vieții românești în Basarabia. Această constatare se datorește unor coincidențe religioase — ortodoxismul — și în parte vicioase — bolile sociale — caracteristice în viața basarabeană; dar, de sub inchizițiile stăpânilor străine, fie mongolice, fie slave, a răzbătut mai viguroasă în lume viața românească din marginea răsăriteană a țării, prin activarea vredniciilor răzăsești, conservarea zestrei spirituale, sau chiar prin încrucișare ori expansiune până la Bug.

Chipeș în zile de sărbătoare, obosit de trudă peste săptămână, cu plete ori cu moț, având fața brăzdată de nevoi și rumenă de soare, cu mâini de aramă și crăpate de muncă, cu trup ciolănos de poveri; și cu toate acestea un suflet cald și primitiv, mucalit și neîncrezător, cu ochi vioi, aprig în mânie dar repede iertător: acesta e Românul de pretutindeni, dela Hotin și până la Mare, dela apa Tisei și până la Mohilău.

Sub stăpânirea străină rusească din trecut și mai ales sub aceea recentă dominată de o concepție iudeo-marxistă, Românul basarabean a fost prins fatal în angrenajul social, cu care nu s'a putut contopi, căci el s'a întors mereu la viața sa sufle-

tească la căminul și la icoanele sale tănuite. Mi-a fost dat să văd țărani și intelectuali basarabeni, care nu numai că n'au putut fi ademeniți de mirajul teoretic al raiului bolșevic, dar nu s'au putut împăca nici cu ideea unei aspre deprinderi într'o astfel de lume involburată și au luat mai curând drumul pribegiilor tragice. Noul fenomen social din răsărit n'a deșteptat niciun fior și n'a răscolit nicio pasiune la Românii de acolo, care nu puteau renunța la tradițiile lor străvechi, la credință, la gloria trecutului și la o întreagă și prea bogată viață sufletească, ceea ce determină entitatea socială, o distinge din haosul unei lumi artificiale și o ține încorporată neamului din care purcede. A mai rămânea în acea utopică formă socială, oricare ar fi la un moment dat perspectivele fericirii umane, însemnează în cel mai bun caz pasivitatea și declinul, dar nicidecum adaptarea activă a unui specific de viață, la o mare operă colectivă a unui popor nou. Instinctul de conservare socială și conștiința de neam au fost hotărîtoare în refuzul unei astfel de tovarășii, chiar atunci când ideologi singuratici, mari sau mici, amețiți de câteva buchi roșii, ne mânău acolo.

Și atunci, pentru păstrarea aceluia pământ românesc, a vieții noastre însăși și a patrimoniului spiritual, după ce toate mijloacele de apărare au fost epuizate sau neglijate, nu mai rămânea decât războiul. Este un ideal de viață națională trăit prin instinct, hotărît de istorie și pecetluit de dreptatea umană. Iată de ce declarația de războiu a României împotriva Rusiei bolșevice este un act sacru, iar ziua de 22 Iunie, 1941, consacără însuși destinul românesc.

Privită în timp, viața istorică a Basarabiei se leagă organic de un trecut foarte îndepărtat, cuprinsă fiind într'o zonă străveche de cultură unitară, cu rădăcini în preistorie, după cum mărturisesc stațiunile arheologice dela Cășla (Hotin), Petreni (Soroca), Borodino (Cetatea Albă), etc. și cu o civilizație strălucită traco-getică, care trecea în răsărit mult peste vechiul Hypanis (Bug) până la Borysthenes (Nipru). Însăși denumirea acestor fluvii, precum și o bogată toponimie traco-getică, formează cele mai prețioase mărturii strămoșești, care sunt „cap și începutură” vieții autohtone: Tyras (Cetatea Albă), Harpis, Clepidava etc.

În urma unui lung proces de pregătire sufletească, Geții au tras cele mai puternice granițe politice, sub vestitul lor rege Burebista. Peste viteazul popor daco-getic, care-și întindea — în răsărit — stăpânirea până dincolo de Nistru, au venit în cele din urmă, — la o răscruce a destinului unui neam, —

Romanii, ca să făurească un popor nou. Astfel, tocmai când începea revărsarea din răsărit a puhoaielor barbare, pe meleagurile Tyrasului lua naștere un popor nou, din vrednicul altoi al strălucitei ginte latine ¹⁾).

De atunci, istoria provinciei răsăritene și-a durat un trecut impletit din virtutea de rasă și virtutea creștină, concretizat în fortărețele geniului latin de pe malul Nistrului: Hotin, Soroca, Tighina și Cetatea Albă; în urmele valurilor romane, în locașurile creștine și în nesfârșitul șir de fapte eroice ale voievozilor Moldovei, ale Orheienilor, Sorocenilor și ale Codrenilor ²⁾).

Invadată de Tătari, prădată de Poloni, cotropită mereu de Turci și de Ruși, după 1770, Basarabia intră în sfera de influență a imperialismului rusesc, fiind folosită ca arenă de mari operații militare, ca punte de trecere spre Balcani și Strâmtori sau, la nevoie, ca monedă de schimb. Demnitarii și intelectualii ruși și-au dat seama de altfel că Basarabia nu poate aparține Rusiei, fiindcă spiritul moldovenesc rămânea intact. Niciun autor rus n'a putut constata o vieață slavă basarabeană, ci, dimpotrivă, tocmai ei au trebuit să recunoască continuitatea istorică a Românilor cu tradiția, cultura și limba lor proprie, ceea ce făcu pe unul din demnitari — Danielevschi — să sfătuiască guvernul țarului ca să restituie Basarabia României. Dar un spirit „moldovenesc“ se afirma tot mai puternic și peste Nistru și mai departe în nord. Astfel, Petru Mușat își reia dreptul său asupra Haliciului și stăpânirea cetăților pe Nistru. Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare reîntregesc țara cu cetățile dela Dunăre, iar Români de peste Nistru, foarte numeroși în sec. XV și XVI, completează de multe ori oastea Cazaciilor. În 1577, Ioan Potcoavă este ales chiar hatman al acestora și tot astfel de comandanți moldoveni au mai avut și Ucrainenii, pe Toader Lobodă, Dănilă Apostol, (1727), Dumitrașcu Raice ș. a. pomeniți în documentele vremii, în amintirile și legendele istorice, și în cântecele populare ale neamurilor dela nord de Marea Neagră ³⁾. Chiar documentele rusești din sec. XII și XIII pomenesc de Zemlia Bolohovskaia, Țara Bolhovenilor, adică a Românilor, care se întindea între cursul superior al Nistrului și Bugului și în Volhinia, încât, cu bună dreptate, mai târziu,

¹⁾ Victor Țăranu. Pagini culturale; Basarabia, pag. 25.

²⁾ „ „ Intreita sfășlere, rev. Apostolul, Iulie-Sept. 1940, §1 Pagini Cult. pag. 26.

³⁾ V: Ziarul „Viața“ din 26 Iunie, 1941.

la 1681, Duca Vodă întinde stăpânirea și peste Nistru, populând ținuturile transnistriene cu Români.

De atunci începe o vieață românească organizată, cu așezări temeinice de sate și orașe, datorite boierilor moldoveni și cu o bogată economie românească întărită de oierii din sudul Transilvaniei, așezați în mase compacte între Nistru și Bug. Tot aici au luat naștere și organizații militare și forme juridice după dreptul „obicinuelnic“, de care trebuia să țină seama și stăpânirea rusă de mai târziu, ba chiar Sovietele constituiră acolo, principial, Republica Moldovenească. Este caracteristic faptul că nici Turcii mai înainte, atunci când reușeau să stăpânească cetăți de ale noastre, nu îndrăzneau să se amestece în obiceiurile cărmuirii, nici să-și impună limba lor sau să ne distrugă datinele noastre.

Pe dedesubtul formelor de stăpânire și de administrație străină, vieața vrednicilor răzeși și mazili — întăriți de voievozi — s'a păstrat cu caracterele ei specifice, strâns legată de cei mai vechi strămoși și pecetluită veacuri de-a-rândul cu sângele, oasele și sudoarea lor, cu care este plămădit și frământat pământul Moldovei și mai ales al Basarabiei, cu epoca ei legendară și cu neîntrecutele fapte eroice din Bugeac, Chilia, Cetatea, Catlabuga, Roșcani, Tighina, Lipnic, Hotin etc., dela Bogdan întemeietorul și până la Ioan Vodă cel Cumplit și dela Alexandru Cornea până la Cantemirești ¹⁾).

Protectoratul rusec, care se impunea tot mai stăruitor, demasca intențiile Rușilor de a cuceri și a robi națiunile dunărene. Trupele rusești pustiiră ținuturile, libertățile erau suprimate și Moldovenilor din Basarabia li se lăsau „numai ochii ca să plângă“, cum amenința generalul rus Cutuzov. Părăsindu-și ogoarele și căminurile, Basarabienii trec în masă Prutul la frații lor liberi, cu gândul treaz al reîntoarcerii la vechile lor vetre. Dela 1818 încep colonizările în sudul Basarabiei și sub țarul Nicolaie I se începe politica de rusificare prin administrație, școală, biserică, armată, legi agrare, prin avalanșa refugiaților ucraineni veniți în Basarabia de frica recrutărilor și a persecuțiilor și prin falsificarea statisticilor. Cu toate acestea, statisticile rusești arată marele procent de români care au populat permanent ținutul răpit. În 1813: 340.000 Români, în 1834: 406.182 Români față de 460.788 locuitori, la 1897 peste 800.000, pentru ca în 1940 să ajungă la 1.771.832 Români,

¹⁾ Victor Țăranu. Pagini culturale, pag. 27.

păstrându-se totdeauna procentul de peste 80% din întreaga populație a Basarabiei.

Dar nu numai marele procent de populație românească trebuie luat în seamă, ci și calitatea elementului românesc. În 1807 erau în întreaga Basarabie peste 200 sate răzășești și peste 1500 sate românești curate. Târgurile erau populate la fel cu Români: negustori și breslași, și foarte puțini streini Iidovi și Rusini pripășiți între timp. Se mai aflau în Basarabia peste 200 moșii ale marilor proprietari moldoveni și ale mănăstirilor moldovenești. După răpirea dela 1812, răzășiile au fost uzurpate, moșiile vândute, locuri întinse deșertate prin fuga Moldovenilor, iar în loc s'au făcut colonizări întinse cu Germani, Bulgari, Găgăuți, Albanezi, Francezi și alte neamuri, numai cu Moldoveni nu. Toți acești coloniști însă n'au putut fi atrași în sfera de influență rusească, după cum nici Ucrainenii, Polonii ori Rusinii nu s'au atașat vreodată de Ruși, ducând totdeauna o politică de izolare sau de răzvrătire. Mai pașnici au fost Românii moldoveni, cum e și firesc să fie omul la el acasă; de aceea au și fost mai vitregiți, pe când Ucrainenii, de pildă, au primit o mai largă împroprietărire la 1861 și 1868¹⁾.

În ceea ce privește administrația, trebuie să știm că la 1812 existau în Basarabia diferite categorii sociale: boieri, cler, mazili, răzeși, boernași, ruptași, țărani, negustori și breslași, dar, după stabilirea unei administrații rusești și impunerea oficială a limbii stăpânitorilor, nimeni nu se mai interesa de populația autohtonă, care se întorcea la o viață primitivă lipsită de orice bunuri culturale. Funcționarii incorecți înlesneau toate abuzurile și fraudele evreești, mai ales la arendarea moșiilor; justiția era ca și inexistentă, de aceea multe acte, civile mai ales, se încheiau între părți numai „pe cuvânt. Boierimea moldovenească din Basarabia, rusofilă la început, a căzut și ea sub vitregia stăpânirii și nepăsării străine, iar când a căutat să se trezească la o dârză vieată românească, era prea târziu. Unii boieri se retrăgeau în Moldova liberă, alții renunțau la titlul lor de boieri, iar alții s'au prins de coada așa zisei nobilimi ruse²⁾.

Deposedați de averi și sărăciți, unii din intelectualii Moldovei răpite adresau numeroase jalbe împăratului dela Petrograd, solicitând școli românești, cărți și ziare naționale, ori

¹⁾ P. Cazacu: Moldova dintre Prut și Nistru

²⁾

întrețineau tainice legături cu țara mamă prin rudenii, scrisori și propagandă. Un suflu de viață românească stătea încă treaz în inima Basarabiei.

În domeniul activității economice, pământul era plugărit de aceeași țărani, sau — mai bine zis — în spiritul agrar al autohtonilor. Solul basarabean, ca parte integrantă din pământul de margine al țării, a contribuit în aceeași măsură la determinarea muncii, a economiei și a culturii poporului nostru, ca pretutindeni unde-s statorniciți Români.

Agricultura ocupă primul loc și ea formează marea bogăție specifică a neamului nostru, din care se alimentează firesc și toată zestrea noastră culturală. Fiindcă nu putem prezenta cantitatea bogăției, redăm o statistică dintre 1900 și 1910 pentru a constata procentul diferitelor culturi pentru Basarabia: păpușoi 30,4%;⁽¹⁾ orz 23%; grâu de toamnă 18,2%; grâu de vară 15,5%; secară 8,8%; ovăs 3,2%; cartofi 0,6%.

Pe o scară foarte întinsă se cultivă zarzavaturile, iar pomicultura ocupă primul rang. În 1909 erau numai la Chișinău și Orhei 4302 cuptoare de uscat fructe. Viticultura de asemenea e foarte întinsă, dând anual 12.490.000 vedre de vin, adică mai mult de jumătate din vinul produs de toată Rusia. La fel se cultivă foarte mult tutun și rămân încă locuri întinse pentru pășuni și fânețe, ceea ce a înlesnit marea bogăție de vite, cu cele mai alese rase de oi și de cai. Apele și lacurile asigură o întinsă producție de pește, iar arborii amintesc și azi de vestiții codri ai Bâcului și ai Tigheciului și întinsele păduri din nordul provinciei mai dăinuiesc și acuma²⁾. Toată această bogăție înfloritoare și recunoscută a scăzut și s'a devalorizat după 1870 și până la 1917, față de ceea ce reprezenta înainte de războiul pentru neatârnare și chiar față de epocile anterioare anului 1812. Industria casnică, sericicultura, neîntrecutele covoare și țesături alese sunt prețioase dovezi ale unei culturi autohtone și pun în lumină o nobilă îndeletnicire a femeii basarabene. Individualist prin structură, Românul n'a putut să se împace nici aici cu devălmășiile din trecut sau cu viața de colhozuri sovietice de astăzi; dar lipsa de cultură și de tehnică a dus la o devalorizare a producției în raport cu înnoirea vremurilor; ba comunismul a lovit și în producția empirică a provinciei, ducând la o urcare fantastică a prețurilor,

¹⁾ Există și satul Păpușol, lângă Nistru.

²⁾ P. Cazacu, op. c.

ne-mai-existând niciun raport între cantitatea de bunuri și monedă, ceea ce a prilejuit sărăcia și incultura, adică tocmai consecința reală a falselor teorii marxiste, fapt de necrezut într'o parte a lumii cu o populație atât de rară și cu un sol atât de productiv. Supusă poftelor de expansiune imperialistă a Sovietelor comuniste, fapt prin nimic justificat de factorul economic, Basarabia s'a pustiit numai într'un singur an de populația ei muncitoare, în așteptarea zilelor de răzbunare națională și de curată și înțeleaptă gospodărie românească.

Toată strădania unui vechiu și bogat trecut de muncă, pentru a produce, a stăpâni și a folosi bunurile materiale și spirituale, au creat un drept juridic și o morală socială, cu care Moldova se înregistrează din veacuri bătrâne în spațiul ei vital. Acest drept a fost mereu călcat și uzurpat de Muscali, împotriva tuturor imperativelor morale și naționale, împotriva unei milenare vieți tradiționale și istorice.

Dar oricât de relativă este dreptatea care se poate face simțită de popor, pentru Moldovenii subjugăți a rămas o iluzie pentru alte vremuri, care n'au mai acordat-o nici sub țari și nici sub comisarii poporului. În schimb, multe glasuri care s'au ridicat pentru dreptate au fost înăbușite prin teroarea albă sau roșie, prin deportarea în Siberia sau prin suprimări misterioase; iar colectivității i s'a suprimat însăși sensul existenței: viața religioasă, și, în consecință și viața morală, întrucât a fost sugrumată autonomia voinței. În felul acesta, un popor nu poate să se întoarcă decât la animalitate, mai ales că și multe din instituțiile juridice ale lumii moderne au fost desființate de regimul comunist, de pildă: consacrarea familială, dreptul de proprietate, de moștenire etc. Cu reprezentanții unui astfel de regim, nici nu se pot încheia convenții sau tratate, întrucât structura lor sufletească și a regimului pe care l-au impus în chip arbitrar unui popor, îi face incapabili de sentimentul onoarei. Așa se explică cruciada împotriva bolșevismului, la care Românii iau parte activă în primul rând, fiindcă așa poruncește tot trecutul nostru de credință adevărată, de glorie nepieritoare și de onoare dreaptă: pentru că nu puteam da uitării faptele de arme ale voievozilor și părinților noștri întru apărarea neamului, pentru că nu puteam ocoli războiul numai spre a ne apăra o trecătoare viață individuală, redusă la un trai stupid în dauna existenței eterne a neamului nostru, pentru că nu puteam îngădui ca două milioane de Români — deposedați de cele mai elementare drepturi și garanții materiale și morale — să dispară.

În altă ordine de idei, Moldovenii, oricare a fost soarta pe care le-a hărăzit-o istoria, au cunoscut și s'au supus autorității Domnitorului, știau de un consiliu al bătrânilor, pe care Basarabeni îl numeau „sfat“, respectau autoritățile și cinsteau armata. Astfel, Basarabeni au adus întregului neam un aport politic și cultural de cea mai mare însemnătate, prin păstrarea tradițiilor de cult creștin, ceea ce explică înălțarea mănăstirilor de frățiile creștine, ca la Noul Neamț (Tighina), sau acelea din vremuri voievodale, ca la Vărzărești și Capriana etc; prin conservarea datinelor și a unor obiceiuri juridice ca sfatul sub „pomul rotat“ etc., prin păstrarea spiritului răzășesc în organizarea gospodăriilor, prin afirmarea unei puternice conștiințe de neam și de naționalitate, și prin nobleța de sânge care s'a păstrat curat în țărănime, singura ce a reprezentat totdeauna caracterul nostru rasial, cu trăsături mai adânc specifice în Moldova răsăriteană. De aceea, ori-de-câte-ori s'au lansat lozinci „țărănești“, ori au luat naștere partide politice „țărănești“ sau „țărăniste“, gândul teoreticienilor se îndrepta la țărani din Basarabia, după cum tot spre ei s'au îndreptat nesfârșitele insurecții politice sau agrare ale capetelor judeo-comuniste din perioada turbure dela 1917 și chiar de mai târziu, fără a-și da seama că zestrea cea mai bogată a unui trecut istoric stă, ca o comoară de mare preț, ascunsă tocmai în sufletul cel mai curat și mai sbucimat în același timp al țaranului basarabean: munca, cinstea, credința și nădejdea în binecuvântarea lui Dumnezeu și în viitorul plin de izbavă al neamului. În toate aceste însușiri temeinice, se vede manifestarea lentă spre libertate a unui neam, ce trăiește mereu sub amenințarea unui vecin puternic și hrăpăreț, și formele acestea de activitate Basarabeni le-au manifestat printr'o presă a lor: Basarabia, Viața Basarabiei, Moldovanul, Luminătorul, Cuvântul Moldovenesc, Școala Moldovenească, Cuget Moldovenesc etc., prin congrese numeroase care formulau moțiuni și delegații la reprezentanții stăpânirii și chiar la împărat.

Vrednică de amintit în această privință este delegația de români de peste Nistru, care cere împărătesei Ecaterina II să îndulcească reforma agrară și să-i lasé să se conducă după „vechiul lor drept obicinuelnic“. În marele șir al manifestărilor sociale și naționale aveau adunările obștești cu caracter economic, adunările eparhiale cu caracter religios și cultural, manifestările publice și adunările naționale, din care cea mai importantă este aceea care a dus la memorabila ședință din 27

Martie st. v. din anul 1918, când Sfatul Țării și Guvernul Republicii Basarabiei a făcut următoarea declarațiune: „Republica democratică moldovenească, în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de 106 ani, din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România“.

Acest act al unirii a fost recunoscut și prin tratatul dela Paris din 28 Octomvrie, 1920, de către marile puteri: Anglia, Franța, Italia și Japonia. Dacă Românii din Basarabia n'au trecut la revoluții sângeroase, apoi ei n'au renunțat niciodată la gândirea și la activitatea lor politică pe linia marelui destin românesc.

Legați ancestral de măruntaiele pământului unde zac oasele marilor strămoși, și organic de glia pe care au muncit-o cu nebiruită trudă din bătrâne veacuri, Românii de pe ambele maluri ale Nistrului ca și aceia de pe ambele maluri ale Prutului și-au definit o istorie, și-au păstrat o vieață politică și juridică comună cu întregul neam, oricare au fost vitregiile vremurilor, fiind capabili să creeze bunuri spirituale: estetice, morale și științifice. Dacă vom studia podoaba covoarelor, a cusăturilor sau arta plastică și muzica ori încrustările, precum și neîntrecuta poezie populară semnalată și în revistele rusești de Alexandru Hasdeu, vom putea vorbi și de un stil „basarabean“, prin care glăsuește trecutul și se revelează viitorul nostru național. Aceste manifestări ale spiritului popular, care nu mai puteau fi încătușate, au contribuit în largă măsură la menținerea ființei integrale a Moldovenilor subjugați. Toată durerea dar și toată nădejdea acelor Români se strângea în viersul tainic și vioros al doinei basarabene:

*Prutul ista ne desparte, Și cu gura l-om seca,
Prutul ista n'are moarte. Să nu mai fim depărtați
Dar ne-om pune noi cândva De iubiții noștri frați.*

Acolo, pe pământul sfințit cu atâta sânge românesc al Basarabiei, au luat naștere baladele Novăceștilor, Toma Alimoș, Baba și Turcu, Cântecul Ialpeului etc., acolo a colindat mai plin de neliniște dorul, despletindu-și jalea pe malurile cernite ale apelor sau împletindu-și cântecul înstrăinării cu frunza tremurătoare a codrilor; acolo-s basmele și legendele, acolo colindele și bocetele cele mai tânguitoare; acolo s'a păstrat cea

mai pitorească limbă românească, în satele de răzeși și în iarmaroacele anuale ori în târgurile de peste săptămână.

Dar în Basarabia n'au lipsit nici factorii culturali de românism. Biserica desfășoară o intensă activitate culturală, mai ales sub vestitul mitropolit Gavril Bănulescu-Bodoni, originar din Câmpulungul Bucovinei. În seminarii se putea preda și româna, iar elevii nici nu voiau să învețe altă limbă.

Strânși în jurul bisericii și a seminariilor, Moldovenii mai încetară pribegia.

Mănăstirile erau iarăși locașuri de păstrare a credinței și a limbii. La 1812 se aflau în Basarabia 25 mănăstiri și schituri.

Dela 1867 înainte s'a început rusificarea bisericilor, închiderea acelor moldovenești, aducerea clericilor ruși, operă nefastă prezidată de faimosul episcop Pavel Lebedev, care, pentru merite excepționale, a fost trimis apoi de împărăție să rusifice Gruzia, de unde a fost alungat însă de răsculați¹⁾.

Rusificarea prin biserică n'a reușit, căci preoții întorși în satele moldovenești uitau repede limba oficială. Broșurile religioase de propagandă în rusește nici nu puteau fi citite și a trebuit să se încuviințeze Moldovenilor citirea de cărți religioase în limba lor, prin Sinodul dela 1900, înființându-se în acest scop și o tipografie, datorită unor vrednici păstori sufletești, între care și arhimandritul Gurie, mitropolitul de mai târziu al Basarabiei. Pe de altă parte, boierimea moldovenească avea știință de carte; unii erau cărturari de seamă, alții întrețineau dascăli de familie. Dar pentru popor nu erau decât școli primitive în casa preotului, unde toți copiii silabiseau pe o singură carte și scriau pe nisip. Mai existau câteva școli în tinda mănăstirilor moldovenești, unde se învățau buchile, ceaslovul, psaltirea și psaltichia. După 1812, toate aceste școli au fost înlocuite cu acele rusești. Cu toată lupta dusă de unii cărturari pentru deschiderea de școli naționale, acestea nu puteau funcționa: fie din lipsă de manuale, fie din lipsă de profesori, iar la 1870, tocmai în perioada europeană a libertăților naționale, limba română a fost exclusă din toate școlile Basarabiei. Totuși, elevii români uitau în timpul vacanțelor slovele rusești. Astfel se oglindește nu numai violentarea vieții spirituale a Românilor subjugați, dar și formalismul sec și plin de ignoranță al oficialității ruse. Dacă e momentul să vorbim și de personalități culturale pe care le-a dat Basarabia, apoi trebuie

¹⁾ P. Cazacu. Moldova dintre Prut și Nistru.

să amintim cu mândrie pe Cantemirești dela Tobac-Ismail, pe Amfilohie Hotinul, om de știință cu reputație europeană, pe Ștefan Mărgeală autorul unei gramatici ruso-române, familia de mari cărturari a Hasdeilor din Cristineștii Hotinului, poetul și marele patriot Constantin Stamate, supranumit Lebăda Basarabiei, Alecu Russo, autorul minunatei poeme Cântarea României, familia Cogălnicenilor de pe Cogălnic, fabulistul Alecu Donici, Zamfir Arbore, P. Cazacu, G. Gore; subtitlul poet și erou Al. Mateevici, autorul celui mai frumos imn închinat limbii materne și alte figuri literare ca: T. Vârnav, Ioan Sârbu, Matei și Leon Donici, Victor Crăsescu, D. Iov, I. Buzdugan ¹⁾ etc. precum și toată pleiada de scriitori mai tineri grupați la revistele basarabene: Viața Basarabiei, Cuget Moldovenesc; Familia Noastră, Bugeacul ș. a., ori colaboratori la revistele din capitala țării.

Este locul să observăm că și marii noștri poeți și prozatori din altă parte au oglindit istoria, vieța și peisajul Basarabiei în operele lor.

Nu trebuie să uităm că Basarabia l-a dat pe Ion Străjescu, membru fondator al Academiei Române, pe compozitorul Gavril Musicescu, C. Stere, om politic și literat; pe marii patrioți și filantropi: Constantin, Mihail și Vasile Stroescu, precum și pe cel mai mare conducător de oști biruitoare: Mareșalul Averescu. Dar cărturari și mari patrioți basarabeni avem și astăzi și istoria nepărtinitoare îi va așeza, după merit, în inima tinerelor noastre generații.

Și dacă instituțiile și personalitățile culturale n'au putut aduce totdeauna la îndeplinire întregul lor program și gând de activitate, iar mulți au trebuit să ia de atâtea ori drumul pribegiilor tragice, dacă pe de altă parte, peste unele inimi au pus stăpânire rusofilia sau slăbiciunile, în schimb, Moldova strămoșilor a rămas intactă în satele de peste Prut și de peste Nistru, așa după cum a fost dăruit de Dumnezeu pământul cu bogățiile și frumusețile lui, așa cum mărturisește istoria viforoasă a unui neam și așa cum se prezintă nestrămutată de veacuri întreaga ființă a Basarabiei.

De aceea mutilarea Moldovei lui Ștefan cel Mare și a lui Duca Vodă n'a putut constitui decât o siluire geografică, o aberație istorică și o gravă ofensă și o permanentă amenințare împotriva civilizației europene.

În consecință, singura rațiune pentru repararea mării nedreptăți și asigurarea neamului românesc a rămas războiul, cel mai sfânt războiu al vremii noastre.

Victor Țăranu

¹⁾ V. Țăranu, Pagli i Cult. p. 33-37.

Străjerul

Bătrânul Nistru curge la vale potolit,
Deoparte și de alta de codri însoțit.
In unda lui pribeagă e cerul mai albastru
Când de-asfințit i-aproape mărșul zilei astru.
Și tremură copacii întorși spre alte zări,
Pe culmile de valuri fug albe scăpărări.
Privind la jocul undei, pe maluri moldovene
Călare trece-un tânăr din cetele codrene,
Drept pază către Nistru de Domnul țării pus.
Asemeni unui paltin, viteaz e de nespus,
Arcaș dintre aceia ce n'au știut de frică
Atunci când vijelia spre țară se ridică. . .
Din viața dinainte, pe-al amintirii drum
Vin clipe luminoase în mintea lui acum,
Redându-i înfloritul surâs de primăvară. . .
Un foșnet sec de ramuri îl face să tresară;
Neliniștit privește pe malul celălalt:
Să fie numai umbre căzute din înalt
Nălucile acelea ce printre pomi s'adună,
Topindu-se adesea cu umbra dimpreună?
O clipă doar de trece și repezi se aruncă
In valuri călăreții ce se ivesc din luncă,
Tătarii... sunt Tătarii, ei se înalță'n scări;
Desmeticit atuncea, gonind spre alte zări
Să dea tuturor a înfiorată știre
Că vine dinspre Nistru sălbatică oștire.
Ii șueră din urmă cu sutele săgeți,
Dar nu opresc pornirea nestinsei tinereți.
Din urmă totuși moartea grăbită se avântă
Și vârfuri de săgeată spre inimă-i implântă;
Arcașul șovăește... se clatină pe șea,
Simțind cum o povară nemăsurat de grea
Tot pieptul i-l apasă.. pe rană mâna pune...
Mai tare să alerge fugarului îi spune,
Cu pintenii și calul mai repede ca vântul
Să nu atingă, pare, în sborul lui pământul;
Se dau uimiți copacii din calea lui cu șopot,

*Apoi când nu se-aude năvălitorul tropot,
Arcașul domolește, din mers, focosu-i cal
Și prinde să se sue pe muchea unui deal.
Ajuns la o movilă, fugarul și-l oprește,
Abia de se coboară și totuși se târăște
Cu greu spre înălțime... pe-un braț de fân cosit
Așează crengi uscate din iască răsărit,
Voiosul foc își 'nalță spre cer flacăra vie,
Pe când altă văpaie pornea spre veșnicie...
Chiar de-a murit străjerul, va fi însă văzut
Același foc de-alarmă din Nistru până'n Prut,
Arzând pe deal, solie de uragan sinistru
Moldovei adormite, din Prut și până'n Nistru.*

Petru Stati

(Din vol. Talaz spre veac nou, 1940).

Visuri sbuciumate

*Frumoase nopți mai sunt acum,
Frumoase și bogate.
Ele ne-aduc imagini noi
Și visuri sbuciumate.*

*Te culci să dormi și nu adormi,
Căci gândul nu te lasă.
E liniștit, dar nu ascuți,
Cum vlața cântă 'n casă.*

*Culcat, gândești cum ai trăit,
Pe unde-ai fost aseară,
Și mii de gânduri murmură
Ca roțile de moară.*

*Pe urmă-ți vine-un gând adânc,
Un gând de bucurie.
Atunci adormi atât de strâns,
Cât nimeni nu mai știe.*

Nistor Cabac (poet transnistrian)

(Din Calend. gosp. 1940).



Amintiri din Basarabia¹⁾

Era târziu în toamna anului 1917. Războiul cel mare, la care luasem parte activă, cu toată vitejia românească de la Mărăști, Mărășești și de pretutindeni unde au avut loc lupte crâncene, își schimbase cursul din pricina trădării și anarhiei foștilor noștri aliați — Rușii.

Basarabenii își infiripau, în frământările bolșevice rusești, vieța lor de sine stătătoare, care, firesc, trebuia să ducă la unirea cu patria mamă — România, de la care fusese smulsă samavolnic în 1812.

Ministrul de instrucțiune publică și Culte de pe atunci, I. G. Duca, din guvernul I. I. C. Brătianu, în înțelegere cu Marele Cartier General, a hotărît să trimită în Basarabia un grup de învățători fruntași, care să pregătească unirea sufletească în vederea unirii politice a Basarabiei cu România.

Aceștia aveau să se informeze și despre întinderea și adâncimea propagandei bolșevice, pe care aveau s'o combată, înlăturând cenușa streină de pe jaratecul național, care ardea mocnit.

Pentru organizarea și pregătirea noastră a lucrat inimos d-l P. Ghișescu, director general în Ministerul Școalelor. Noi, învățătorii, eram însă ofițeri. Pentru a ne îndeplini menirea în cele mai bune condițiuni, nu puteam să ne înfățișăm îmbrăcați militarește. Ministerul, care era la Iași, a luat măsuri să ne îmbrace civil, ca pe niște negustorași mai scăpătați...

Tocmai când eram gata de plecare se întâmplă — din pricina mersului războiului și a defecțiunii rusești — schimbări repezi de guverne. După Guvernul I. I. C. Brătianu, cu I. G. Duca la instrucțiunea publică, urmează, în Ianuarie 1918 Guvernul General Averescu cu Matei Cantacuzino și apoi, în Martie Guvernul Marghiloman cu d-l Simion Mehedinți. Secretarul General al său era d-l profesor D. M. Cădere (dela Buhalnița —

¹⁾ Vezi și: „Din Basarabia. Note și însemnări” de L. Mrejeriu, Plata Neamț 1919.

Neamț), care a fost însărcinat cu organizarea și conducerea propagandei și cu care am lucrat în cea mai bună înțelegere și cu cele mai bune rezultate. Eu îl înlocuiam în Basarabia, căci d-sa era ocupat la Minister. Schimbările de guverne și de miniștri de instrucție n'au schimbat întru nimic organizarea și măsurile inițiale — d-l P. Ghițescu ținea în mână firul.

Grupați, doi-câte doi, ni s'au pus hărțile în față și ni s'au fixat Centrele și regiunile de activitate. Știam dela început, din Instrucțiuni și din consfătuiri, ce avem de făcut.

Eu m'am întovărășit cu bădița Alexandru Vasiliu dela Tătăruși—Baia, folklorist cu nume și păstrător al sufletului, datinelor și graiului țărănesc, cum rar se întâlnește.

Înainte noastră, ni s'a spus de la Minister, este o perdea de jandarmi, pentru a curăți rămășițele bolșevice rusești și a menține liniștea și buna rânduială. Am plecat la drum la punctul indicat pe hartă — spre Nistru.

Ajunși, ne oprim la preotul din sat: un bătrân moldovan, omenos și bucuros de oaspeți. Vorbim de toate, ne informăm și stăm de vorbă și cu oamenii. Prindem firul propagandei bolșevice și descoperim pe cei care caută să distrame sufletul înțelept și așezat al Moldovenilor, cum și meșteșugurile diavo-lești pe care le întrebuițează pentru a plămădi ura împotriva fraților din regat.

După știrile ce ni se daseră la plecare, perdeaua de jandarmi trebuia să fie la 4 Kilometri înaintea noastră. Noi am luat-o literă de evanghelie și nici n'am mai cercetat. Totuși jandarmii nu ajunseseră la punctul acela. Erau cu mult înapoi, iar noi eram în plina putere a nebuniei roșii. Noroc de cumințenia localnicilor și de omenia lor românească, că altfel nici eu nu mai ajungeam să scriu aceste amintiri, nici bădița Alexandru Vasiliu nu mai putea zice duios din flueraș și nici din fluerul cel mare, pe care-l pune la bătaie numai în ceasuri grele... ca pe Bertha cea groasă (tun German de cel mai mare calibru... 450 mm).

Am umblat din sat în sat, am stat de vorbă cu oamenii, am lămurit obârșia noastră, care e aceeași, am limpezit legătura credinței, a limbii, a obiceiurilor și mai ales am stăruit asupra traiului nostru nedespărțit până la 1812, când, samavolnic, Basarabia a fost ruptă din trupul Moldovei românești cu care era una. Am adus vorba despre gospodărie, despre sănătate, despre biserică, despre școală, despre cooperatie și despre tot ce vedeam, în localitate, că trebuie îndrumat și îndreptat.

Ne înțelegeam frățeste cu oamenii, căci și bădița Alexandru Vasiliu și eu le grăiam moldovenește. Pe cei cu graiuri muntenești și oltenești îi simțeau numai de cât... Am luat parte la cumătrii, la jocuri (hori), la nunți, la înmormântări și ne-am lipit de sufletul localnicilor. Ii cercetam și la lucrul lor și ne sfătuiam după cum simțeam că cer nevoile locale. Luam parte la slujbele bisericesti și țineam predici, treceam pe la școli... În sfârșit intram adânc în viața satelor și învățam noi înșine, dela gospodari și de la nevoile locale, cum trebuie să-i povățuim. De altfel n'am simțit o clipă că ne-am înstreinat de locurile noastre. Sufletul românesc, cu toate înrăuirile streine și cu toată vitregia vremii, s'a păstrat ca o stană de piatră în vârtejul năpraznic al furtunilor trecătoare. Românul să schimbe greu și încet. E și un bine, e și un rău. Dar dacă nu era așa, față cu înrăuirile de veacuri, față cu toate grozăviile care au trecut peste el, ar mai fi suflet și neam românesc? Apa trece, pietrele rămân... Și românul din punct de vedere al statorniciei e ca piatra.

În propaganda noastră stăruiam apăsător, mai ales, asupra obârșiei noastre, mândre și nobile, care e aceeași, a vieții noastre nedespărțite din vremurile neguroase ale istoriei până la 1812, a rășluirii samavolnice a Basarabiei de către Ruși, a sufletului de frate ce ne leagă, a omeniei și a dragostei care o pot găsi la noi — că „Sângele apă nu se face“, tocmai pentru că propaganda rusă-bolșevică susținea cu încăpăținare: 1) Românii nu pot avea o istorie pentru că ei sunt urmașii drojdiilor Romei, exilate, ca pedeapsă, pe țărmurile Mării Negre (aluzie la Ovidiu, etc.) — cum e la ruși Siberia (această teorie o propoveduiau de altfel și țariștii); 2) Basarabia e luată de Rusia de la Turci și nu din trupul Moldovei românești (Țariștii propoveduiau la fel); 3) În România, boierii stăpânesc avuțiile și pământurile, iar poporul geme în robie și în cea mai grozavă suferință. Mai ales această poveste o repetau, ca un gramofon, zi și noapte. (Dar ce-au suferit Basarabienii în 1940 — 1941 în raiul rusesc-bolșevic, n'or uita în veci, din neam în neam! Ei dacă n'au fost uciși sălbatec de bestialitatea bolșevică, și-au adus aminte cu pâraie de lacrimi de omenia și de frăția românească, iar legătura sufletească între Basarabeni și Români s'a întărit, ca printr'o minune dumnezeiască, tocmai din pricina ticăloșiei și barbariei bolșevice).

Urmăream, cum am spus, firul și metodele propagandei bolșevice, care reușea, pe ici pe colo, să prindă în capcană unele minți ușuratece și slabe.

Un moldovan din Strășeni, de lângă Chișinău, pe când vorbeam de școală și de carte moldovenească (românească), ne spunea: „Apoi cu carte de aiasta proastă moldovenească ciobanii vedeau, da popă ba“.

— Știi rusește moșule?

— Nu știu.

— Da carte știi?

— Nu știu.

— Apoi cine te-o învățat să grăiești așa?

— Aud și eu de la lume.

Era lumea ruso-iudeo-bolșevică, care torcea neîntrerupt flurul cu sălbatecă încăpăținare și ură neostoietă împotriva frații, a omeniei, a buneii rândueli românești.

Eram la Edineți, în județul Hotin, la o serbare școlară.

Lume multă. Mă strecor, nebăgat în samă, spre fundul sălii și încep vorba cu un moșneag:

— Moșule, cum o duceți cu rumânții iștia?

— D'apoi cum s'o ducem? Ia până ne-om învăța..

Are un gospodar un harmasar în grajd — continuă moșneagul — și mai cumpără unul și se bat, se mușcă, se svârle, de socoți că nu-i chip să văcuiască la un loc. Da mai trec 2-3 zile și când gospodarul scoate pe unul la apă, celălalt rânchiază după dânsul . . . Așa și noi cu rumânții.

Iată minte limpede de om așezat, pe care nu-l pot înrăuri vânturile trecătoare și ispitele care otrăvesc și omoară.

Și după ce șfârșeam vorba cu oamenii, mai ales în sărbători, la nunți, la hori, la cumătrii, când era lume mai multă, bădița Alexandru, ca aplicare (potrivit treptelor formale herbertiene..) le întorcea câte-o doină ori câte-o horă din flueraș ori din fluierul cel mare de tremurau străfundurile sufletului românesc . . .

Celalți tovarăși ai noștri, de prin alte centre vecine, au ziseră de chipul cum lucram noi cu bădița Alexandru Vasiliu și, glumeți cum erau unii, au scornit pe seama noastră următoarea poveste plină de haz:

Mrejeriu — ziceau ei — le vorbește la oameni cu tot focul, apoi după ce socoate că i-a câștigat deplin pentru unire, îi întreabă dacă se unesc din toată inima cu patria mamă. Oamenii nu se desvălesc

— Ia zi-le, bădiță Alexandre, din flueraș una de-a noastre, ruptă din suflet! Și bădița Alexandru îi zice duios . . .

— Ei, vă uniți oameni buni? Oamenii chibzuiesc tăcut..

— Ia zi-le una din fluierul cel mare, care răscolește a-dâncurile! Și bădița Alexandru geme din fluier suferințele și bucuriile neamului nostru

— Acuma vă uniți, fraților ?

— Apoi ne-om uni, de ce să nu ne unim, că doară de-un sânge sântem, o credință avem, o limbă grăim

Și așa se toarce firul poveștilor vesele, iar propaganda noastră își duce drumul sănătos prin satelê Basarabiei, de la Hotin la Cetatea Albă, scoțind la iveală sufletul de foc al neamului nostru, peste o sută de ani acoperit de cenușa streină și vrăjmașă și groasă ca întunericul morții. Centrul nostru era la Chișinău în sala „Făclia“. Aici ne vedeam și ne consfătuiam din timp în timp. Între propagandiștii frunțași, conferențieri, scriitori, publiciști, etc., de atunci îmi amintesc pe : Octavian Goga, profesor Tofan din Bucovina, profesor Onisifor Ghibu, profesor I. Matei, profesor Marian, Tudor Pamfile, profesor Mironescu Tazlău, D. Iov, scriitorul L. Dauș, poetul Rotică, profesor Nuși Tului ; apoi frunțași basarabeni : Frățiman, V. Țanțu, I. Buzdugan, Pântea ș. a. și învățători din vechiul regat : I. Mihalache, D. V. Țoni, Ap. Culea, T. Iacobescu, Sârbescu-Buzău, P. Pucheanu, C. Stan, P. Gheorgheasa, I. Teodorescu-Broșteni, S. T. Kirileanu, Gr. Vlad, G. Popescu-Vânători-Neamț, T. Ciocârdel, V. Lepădatu, Dimitriu-Fălticeni, Caraman, Popescu-Samarinești-Mehedinți, Stănescu-Dolj, mai târziu Gh. Andronic-Piatra-N. și mulți alți frunțași, învățători și cărturari, din toate ținuturile românești.

Mai târziu, tot în Chișinău, ne-a convocat, pe toți propagandiștii, C. Stere, care ne-a vorbit despre Basarabia românească și despre lupta pentru unire.

În primăvara anului 1918, o parte dintre noi, am deschis cursuri de limba română și istoria românilor cu adulții în Orhei. Luau parte la aceste cursuri, al căror director eram, toți intelectualii : profesori, magistrați, medici, ingineri, preoți, avocați, ofițeri basarabeni foști în armata țaristă, funcționari de toate categoriile, etc.

Îmi amintesc cu mândrie, dar și cu duioșie, de acele clipe avântate, în care sufletul românesc se afirma cu toate drepturile sale istorice și etnice pe pământul care-i aparținea din nou, după peste o sută de ani de înstreinare. Ne-a impresionat, în mod deosebit, strădania bucuroasă a cursiștilor de a pătrunde tainele limbii și istoriei românești, de care cu brutalitate fuseseră ținuți departe peste un veac.

Am încheiat apoi, tot în Orhei, în 1919, cu cursurile de

limba română, pedagogie, Istorie, geografie. Șt. Naturale — cursuri al căror organizator și conducător am fost — ținute cu învățătorii din întreg județul Orhei. Prietenii : P. Gheorgheasa — cu care am continuat propaganda în nordul Basarabiei și mai târziu — P. Pucleanu, M. Hanga-Putna, Dimitriu-Fălticeni, T. Ciocârdel-Ploești, V. Lepădatu-Constanța, Gh. Popescu-Vânători-Neamț, Pârlog, Popescu-Samarinești-Mehedinți, Stănescu-Dolj și Caraman, au avut un rol hotărâtor în strălucita reușită a acestor cursuri. Erau, de asemenea, impresionante silințele învățătorilor din județul Orhei de a-și însuși cunoștințele ce li se predau și de a pătrunde cât mai adânc în frumusețile taionice ale limbei și istoriei neamului nostru — mai ales, de oarece ei își făcuseră studiile în limba rusă. Zile de înălțare românească, ce nu se pot uita!

Învățătorul Balan, din județul Orhei, îmi scria mai târziu : *„Ca o cordea cinematografică feerică îmi trec pe dinaintea ochilor minții zilele acelea de înălțătoare răscolire a sufletului românesc, a trecutului neamului nostru. Dacă oamenii n'ar înțelege, pietrele, mormintele și pământul românesc întreg ar striga acest trecut și drepturile noastre în acest colț de lume, cuprins între Tisa, Nistru, Carpații de miază noapte, Dunărea și Marea Neagră“.*

O urmare imediată a acțiunii frunțașilor basarabeni și a propagandei noastre, dar, mai presus, a sufletului românesc din adâncuri, căruia ne-am adresat, a fost unirea cu România a câtorva județe basarabene, care s'a făcut înainte de Unirea întregii Basarabii. Zemstva (Consiliul județean) din Orhei, de sub președinția lui Beșbeuc Melicov, la cererea lui Stratan din Perisecina, sprijinită de românii Orheieni, membri ai Zemstvei, deși președintele a ocolit cât a putut deslegarea, a votat în 25 Martie, 1918, Unirea cu România. A fost mare sărbătoare: Cuvântări entusiaste, marșuri cu muzici militare și, ca încheiere, s'a jucat cu însuflețire hora unirii într'o bucurie frățească, care se ține minte toată viața.

Îmi amintesc că Vasile Mahu, profesor de matematici și directorul liceului de băieți din Orhei, pe când jucam hora unirii, îmi șoptește: „Oare nu ne pândește cineva de după o tufă cu gând să ne strice sărbătoarea? “...

La 27 Martie, 1918, în Chișinău, s'a votat de către Sfatul țării unirea Basarabiei cu România.

Această unire se datorește, în primul rând, frunțașilor vieții românești din Basarabia: Ion Inculeț, Ion Pelivan, Pan

Halipa, I. Buzdugan, Dr. Ciugureanu, Pântea, Mitropolitul Gurie, Dr. Cazacu, Moș Ion Codreanu, Colonel Adamovici, Ștefan Ciobanu, Ioncu, frații Văluță, frații Cazacliu, Costin, Țanțu, Fală, Herța, Donici și mulți alții, cărora istoria neamului nostru le păstrează o pagină de caldă și strălucitoare lumină.

După Unirea Basarabiei, a venit la 28 Noemvrie, 1918, Unirea Bucovinei, iar la 1 Decemvrie, 1918, salba se întregește cu Unirea Ardealului.

Ca încoronare: Nu se poate uita Ceasul măreț, când în primul parlament al României Mari, din toamna anului 1919, în care erau reprezentanți aleși ai tuturor ținuturilor românești din România întregită în hotarele ei firești, s'a anunțat de către directorul Camerii, Scriitorul I. Brătescu-Voinești, cu glas răsunător: **M. S. Regele!**

Și Regele Ferdinand I, întregitor de țară, a pășit apăsător și solemn, cu conștiința datoriei istoric împlinite, spre scaunul președințial al Camerii, în uralele însuflețite și nesfârșite ale deputaților și Senatorilor.

Toate jertfele, tot sângele vărsat, toate nădejtile unui neam — de la închegarea sa în această parte a lumii — au copleșit, tainic, sufletul tuturor.

Se oficiază sfânta slujbă a Unirii de către însuși Regele întregitor în fața tuturor reprezentanților legali ai ținuturilor din cuprinsul hotarelor firești ale neamului!

Bucuria Ceasului era așa de sguduitoare, în cât izbucnirea ei nu s'a putut arăta de cât prin lacrimi. Toată lumea plângea

Lacrimile acelea cuprindeau istoria noastră întreagă cu toate jertfele, suferințele și nădejtile în ceasul realizării marelui și sfântului vis

Nu se putea și nu trebuia mai mult. Visul era împlinit și ceasul prea mare și prea sfânt! Lacrimile spuneau tot.. Erau oglinda sufletului neamului

Și în 1940, iarăși zăbranicul tristeții a acoperit Bucovina, Basarabia, o parte din Ardeal și o parte din Dobrogea de miază-zi și cu ele sufletul nostru al tuturor..

Durere și lacrimi

Dar abia după un an, în 1941, zimbirea luminoasă și caldă a Soarelui bucuriei românești învâluește din nou cuprinsurile pământului strămoșesc și ale neamului nostru. Oștirea noastră vitează alături de nebiruita armată germană aliată, în frunte cu Generalul Ion Antonescu, adevărat Conducător sortit de istorie ca un dar al lui Dumnezeu, ne reîntregește țara cu Basarabia și Bucovina, adăogând Coroanei M. S. Regele Mihai I, Nepotul Regelui Ferdinand întregitorul, două pietre nestimate, care încep să-i deie strălucirea de altă dată, strălucire care va spori până la marginile dreptului istoric și al sufletului neamului românesc.

Dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea istoriei se înfăptuiesc, ca o lege neclătinabilă, ori care ar fi piedicile lumii aceștia.

6 Iulie 1941.

Leon Mrejeriu

Mănăstirea lui Iancu Costin, de lângă Hotin, pustiită de răzcoale

(Note pe marginea unui document inedit în legătură cu familiile Costin, Hasdeu și Stârcea)

Intre niște hârtii vechi, cumpărate dela un negustor evreu, am găsit și un document al Voievodului Constantin Mihai Cehan Racoviță ¹⁾, din 23 Octomvrie 1756, prin care — în urma cercețarilor făcute de către vel logofătul Ion Bogdan — se întărește stăpânirea mănăstirii Neamț, pe viile Cotnari ²⁾, cu pomăt, de sub Dealul lui Vodă ³⁾, pe două fălci de vie în Dealul Hâr-lăului, cu loc cu pivniță de piatră și cu cramă gata, și pe un vad de moară în pârăul Buhalnița ⁴⁾.

Acestea toate — după dieta ⁵⁾ lui Miron Costin, din anul 1679 — au fost tot ale numitei mănăstiri Neamț, dela care le cumpărase Iancul, ce-au fost armaș mare, spre a le dăruî unei mănăstiri pe care o făcuse el lângă Hotin.

Mai pe urmă, întâmplându-se de s'au pustiit acea mănăstire, din răzcoalele oștilor, Iancul, marele armaș le-a dăruit — pentru sufletul său, tot mănăstirii Neamț.

Pentru aceste danii se mai dăduse la 1756 o carte de judecată ⁶⁾ de către Ioanichie — episcopul Romanului, și vel logofătul Iordache Cantacuzino, în pricina dintre călugării dela

1) Constantin Racoviță, domn al Moldovei a doua oară, dela 29 Februarie 1756 la 14 Martie 1757.

2) Despre celebrele vii ale Cotnariilor, se poate citi cu mult folos frumoasa și interesanta carte a d-nei Elena M. Herovanu (Cotnariii, 1936, București, 86 pagini).

3) Dealul lui Vodă e așezat în partea de Est a satului Scobinți (Iași). E înalt de 5—600 metri. Legenda spune că Ștefan cel Mare a avut palat pe acest deal. (Vezi C. Chirița — Dicționarul geografic al județului Iași, pag. 252).

4) Buhalnița — pârău și sat sub Dealul lui Vodă, pe dreapta Bahluiului. (Op. cit. pag. 43—44).

5) Mi-i necunoscută această diată.

6) Mi-i necunoscută această carte de judecată.

Neamț și Anghelușa Hăjdăoai, care voia dijmă pentru Dealul lui Vodă, ce zicea ea că face parte din hotarul moșiei ei, Scubinții ¹⁾.

Anghelușa a pierdut cauza și la 1756 — în urma cercetărilor lui Ioanichie și Cantacuzino — și la 23 Octomvrie 1756, cu toate că avea un ispisoc, dela Antohi Vodă ²⁾, în care Dealul lui Vodă era trecut la Scubinți. Ea n'a putut arăta vel logofătului Ion Bogdan scrisorile sprijinitoare pentru acel ispisoc, așa că mănăstirea Neamț a rămas bună stăpână pe acele locuri.

Dăm mai jos cuprinsul documentului nostru după care V. A. Ureche a făcut un scurt și necomplet rezumat ³⁾, arătând că acel „uric” se află în cabinetul laboratorului de științe naturale dela Universitatea din Iași. Nu știu dacă documentul nostru — care este un original și după care dăm o copie fotografică — este unul și același cu cel văzut la Iași de Ureche.

„Noi Constantin Mihail Cehan Racoviță Vvda, boji milst gpdra zemli Moldavscoi.

Dat-am carte Domnii mele rugătorilor noștri, egum(enului) și cu tot săborul di la sfânta mănăstire Niamțului, să fie volnici, cu care Domnii mele, a stăpâni sfânta mănăstire Niamțul viile Cotnari, cu pomăt ce va fi în Dialul lui Vod(ă) supt podgoria, și doă fălci de viia în Dialul Hărlăului și cu vad de moară în Buhalniță, cu loc de casă — după dieata ce au arătat înainte a cinstit și credincios boeriul Domnii mele, dumnealui Ioan Bogdan vel logofăt, di la răposatul Miron Costin ce-au fost vel logofăt, din vălet 7187; în care scriia că aceste vii, cu pomeți și cu loc cu pivniți din piatră, și cu cramă gata, întâi au fost iarăși a mănăstirii Niamțul, și li-am fost cumparat Iancul, ce-au fost armaș mare, di la mănăstire Niamțul, vrând să le de daniia la o mănăstire care o făcusă lângă Hotin. Apoi, mai pe urmă, tăplându-să di s'au pustiit acea mănăstire, din răscoalile oștilor, au socotit și iarăș li-au dat dania la sfânta mănăstire Niamțul, de unde fusă luată, tot pentru sufletul acelu Iancul armaș.

Așijdere și după o carte de giudecată ce-au arătat din vălet 7264, di la sfinția sa chir Eonichia, episcopul de Roman și de la dum(nealui) Iordache Cantacozno — ce-au fost vel logofăt, în care arată că fiind pricină între călugării dela mănăstire

1) Satul și pârăul Scubinții este în comuna Bădeni (Iași) — sub Dealul lui Vodă. (Op. cit. pag. 202).

2) Antioh Cantemir, domn al Moldovei în două rânduri: dela 18 Decemvrie 1695 la 14 Septemvrie 1700 și dela 13 Februarie 1705 la 31 Iulie 1707.

3) V. A. Ureche: Miron Costin, tomul I, pag. 186 — documentul nr. 232.

Niamțul, și între Anghelușa Hăjdăoai, vrând Hăjdăoai să ia dejmă mănăstirilor, din vii și din pomeți, zicând că Dialul lui Vodă esti al ei, di(n) hotarul Scubinților; și cercându la acea giudecată scrisorile vechi a Hăjdăoai, s'au aflat scris numai Scubiții iar nu și Dialul lui Vodă, fiind gospod, după cum pre largu arată carte de giudecată.

Deci, după dovezile ce are sfânta mănăstire, Domniia me încăș am dat ș-am întărit sfintei mănăstiri Niamțul, pre toate aceste de sus scrisă, ca să aibă a stăpâni cu paci — nici să nu fie volnic a le lua dejmă sau a le face oricât de puțină supărare piste carte Domnii mele.

Intr'alt chipu să nu fie.

Aceasta poruncim, măcar că în ispisocul lui Antohi Vod(ă) arată și pe Dialu lui Vod(ă). Dar cercându dum(nealui) vel logofăt(ul) scrisorile vechi, pe care, di pe care s'au făcut a lui Antohii Vodă, nu arată Dialu lui Vod(ă), ce numai Scubiții, de supt Dealu lui Vod(ă).

Vălet 7265, Octomvri 23

Locul peceții (mică, octogonală)

Procit, vel logofăt.

Pe verso: Vie ot Cotnar, 7265 — Oct. 23.

În rândurile următoare să încercăm a lămuri unele chestiuni, ce ni se par de-o mai mare importanță și pe care documentul nostru abia le pomenește.

1) În acest document, amintindu-se dieata lui Miron Costin, din 1679, se arată că viile Cotnari, din Dealul lui Vodă și celelalte locuri, fuseseră ale mănăstirii Neamț, de unde le cumpărase Iancul armașul.

O mențiune mai veche, asupra stăpânirii mănăstirii Neamț pe aceste locuri, o aflăm în Condica documentelor mănăstirii ¹⁾. La fila 39 — cap. „Viile Cotnari“ — documentul nr. 3605, e notat zapisul din 22 Ianuarie 7145 (1637), prin care Lupașco Bucium vinde trei firte de vie — desigur mănăstirii Neamț.

În Buletinul Ion Neculce ²⁾ e publicat un document dela Dabija Vodă prin care, la 25 Martie 1664, întărește dania făcută de Maria, jupâneasa lui Isac Stârcea din Popeni, la 26 Aprilie 1658 ³⁾. Ea dăduse nepotului ei, C. Macri, o vie la Cotnari și alte locuri, pentru multe binefaceri. Vom vedea mai departe

1) În biblioteca G. T. Kirileanu — t'păritură nu mult după 1860, in-folio, mare.

2) Buletinul Ion Neculce, 1² pagini, 303—4.

3) Ghibănescu: Surete și Izvoade, vol. XXII. pag. 3, publică zapisul Mariei Stârcea.

cum Angheluşa Hăjdăoae este scoboritoare din familia bucovineană Stârcea, ceea ce ne face să credem că locurile de sub Dealul lui Vodă, date lui Macri, sunt cele pentru care se judeca Angheluşa cu mănăstirea Neamţ.

Nişte însemnări depe cărţile aflate la bisericile din Scobinţi şi Bădeni, pomenesc ¹⁾ la anii 1754, 1755, 1756, că aceste cărţi sunt ale „schitului“, ale „mănăstirii“ cu hramul tuturor sfinţilor, de sub Dealul lui Vodă ot Hărlău — lăcaş zidit de părintele Sofronie şi închinat mănăstirii Neamţ.

2) Angheluşa Hăjdăoae este fata lui Miron Stârcea ale cărui moşii se împărţeau la 13 Mai 1670 ²⁾ — în prezenţa lui Miron Costin — între fiii săi. La 12 Februarie 1715, T. Stârcea, cu surorile sale Angheluşa Hăjdăoae şi Maria Ciogoloae, vând satul Iacobeşti ³⁾.

Angheluşa Stârcea, rudă cu Isac Stârcea — soţul Mariei care dă zapisul de danie nepotului său Macri — a fost căsătorită cu Gh. Hăjdău armaşul, fiul lui Efraim Hăjdău, fost parcălab de Hotin. Un act din 29 Iunie 1665 arată cum copiii lui Efraim îşi împart moştenirea părintească ⁴⁾. La 1701, Angheluşa îşi împarte averea dela soţ, cu fiul său vitreg, Vasile, din căsătoria armaşului Gheorghe cu Antemia Vartic ⁵⁾.

Din cele arătate la punctul 1 şi 2 am fi îndreptăţiţi să credem că Angheluşa avea pretenţie la viile pe care Maria Stârcea le dăduse lui Macri şi care în urmă deveniseră ale mănăstirii Neamţ.

3) Iancul, „ce-au fost armaş mare“ este din familia Costin şi anume e fratele lui Miron cronicarul. Dar şi el şi părintele său, sunt foarte puţin cunoscuţi de genealogiştii Costinilor.

În spiţa făcută de V. A. Ureche ⁶⁾ nu se aduc precizii asupra lui Iancu; iar tatăl său, şi al lui Miron, e cunoscut uneori fără nume de botez: Costin hatmanul — sau, alteori sub numele de Alexandru.

D. Sever Zota, în „Ştiri despre Costineşti“, discutând ⁷⁾ indigenatul polon al hatmanului Costin, arată întâi că avea trei fii: Alexandru, Miron şi Potomir — şi apoi mai adaugă încă

1) Buletinul Ion Neculce, I², pag. 330.

2) T. Balan: Documente Bucovinene, vol. III, pag. 49—50.

3) Op. cit. pag. 177—178

4) T. Balan: Noi documente privitoare la familia Hăjdău, în Analele Dobrogei, VII (1926), pag. 115—132

5) V. A. Ureche: Miron Costin, tomul I, pag. 156.

6) Zamfir Arbore: Basarabia, Familia Hasdeu, pag. 748—766.

7) În Revista Istorică, anul XI (1925), nr. 4—6.

șapte: Iancu, Vasilache, Velișco, Marghita, Sârbca, Teodosiica și Elena.

Discutând apoi numele de botez al hatmanului Costin — cunoscut sub acel de Alexandru—Sever Zota arată că am fi îndreptățiți să-i zicem Iancul, pentru că în lucrările indigenării i se zice Iandul; dar am fi îndreptățiți să credem că s'a numit și Constantin — de unde ar putea să vie numele prescurtat Costin. Totuși S. Zota conchide pentru numele Ion — adică Iancu — dat fiind că a avut un fiu și un nepot, depe Miron, tot cu numele Iancu.

D-l P. P. Panaitescu, vorbind despre același indigenat dela 1638, îi zice complet Iancul Costin — marele hatman al Moldovei ¹⁾. D-sa crede că a avut 5 copii și că Potomir e un alt nume dat lui Velicico ²⁾. Printre cei 5 copii este și un Iancu, ctitor al unui schit dela Hotin ³⁾.

Așa dar tatăl lui Miron Costin s'a numit Iancu și nu Alexandru sau altfel.

Cât privește pe Iancul „ce-au fost armaș mare“, el este fiul acestuia și fratele lui Miron cronicarul. În 1668 era pâr-călab de Hotin.

Locul și gradul de rudenie în spița Costinilor puteau fi stabilite încă din 1903 — când profesorul Iorga a publicat ⁴⁾ un registru după un act de danie dela Neculai Costin, fiul cronicarului. D-l Panaitescu a folosit informația când a scris o scurtă contribuție intitulată „Știri noi despre Miron Costin și familia lui“.

Acum în urmă — în 1937 — d. T. Balan a publicat ⁵⁾ întreg — depe o copie germană — actul de danie al lui Neculai Costin. Din el aflăm că la 22 Iulie 1705, Neculai dăruiește lui Costaș Turcul părțile sale din satul său Boianciuc, ținutul Cernăuțului — părți ce au fost ale „unchiului meu, Iancul, armaș mare și mi-au fost date mie la împărțeala moșiilor pe care a făcut-o tatăl meu, Miron Costin“...

Mai cunoaștem dela Iancu Costin testamentul să din 22 Iulie 1672 ⁶⁾.

1) P. P. Panaitescu: Influența polonă în opera lui Gr. Ureche și Miron Costin, pag. 107.

2) Potomir e nesigur la Panaitescu, (Influența...) dar el e cunoscut și la 24 Februarie 1671, când dă satul Iurcăuți pitarului Dumitrașco (Ghibănescu: Surete și Izvoade, vol. V, pag. 186 și T. Balan: Documente Bucovinene, vol. III, pag. 130.

3) P. P. Panaitescu: Știri noi despre Miron Costin și familia lui, în Omagiu lui Ion Bianu (1927), pag. 227 și urm.

4) N. Iorga: Studii și Documente, vol. V (1903), pag. 406—7.

5) T. Balan: Documente Bucovinene, vol. III, pag. 130.

6) Vezi mai departe.

4) Mănăstirea ce o făcuse lângă Hotin Iancul, armaşul cel mare, este necunoscută. D-l Panaitescu are în studiul amintit ¹⁾ câteva rânduri despre această ctitorie a lui Iancul Costin, după informația pe care a găsit-o într'o copie a unui uric românesc din 30 Martie 1730, rămasă între hârțile dela Ion Bogdan. Se spune acolo că starețul din „schitul Hotinului“ închină mănăstirii Putna, schitul — „care a fost descălecat de răposatul Iancu Costin, pârcălabul Hotinului, mai înainte luatului Cameniței dela Leși“ (i. e. 1672).

A doua mărturie până azi, despre ctitoria lui Iancul Costin, este deci în documentul nostru — mai puțin lămurită, însă cu informația interesantă în plus „că s'au pustiit acea mănăstire din pricina răscoalelor oștilor“. Mențiunea aceasta din documentul nostru e luată după dieata lui Miron Costin, din 1679. Așa dar pustiirea mănăstirii lui Iancul se va fi întâmplat cu siguranță în timpul răscoalelor lui Hâncu, la 1671—72, care se știe că au avut loc și în preajma Hotinului.

Mai rămâne să spunem câteva cuvinte despre locul unde va fi fost situat acest schit: În documentul citat de către d. Panaitescu i se zice „schitul Hotinului“. În documentul nostru i se zice „mănăstirea de lângă Hotin“. Am fi înclinați deci să credem că lăcașul acesta a fost clădit undeva în orașul sau în apropierea Hotinului, dat fiind că avem știri despre proprietățile Costinilor în acest sens

Din proprietățile Costinilor în județul Hotin — fiind ei dregători în acest ținut — cunoaștem moșia Coșulenii, despre care, într'un act din 10 Iulie 1657, se spune că e pe jumătate a Iancului... iar despre moșia Cipilăuții, de pe Racovățul uscat, se amintește că a venit în partea lui Potomir ²⁾.

Dar cunoaștem chiar testamentul lui Iancu Costin, datat 22 Iulie 1672, în care sunt trecute probabil toate moșiile sale din Hotin ³⁾. Iată acele locuri: la 22 Iulie 1672, Iancul Costin vel armaș, lasă surorii sale Marghita și nepotului său de frate — feciorul lui Miron, satul Zarojăanii. Mai lasă lui Velicico „frăține-meu“, un sfert din satul Mihalcău la Hotin — din giუმătate de sat ce țineam eu giუმătate. „Și iarăși am mai dat nepotului meu, lui Costin — feciorul surorii mele Sărbăcăi, giუმ-paneasa Neaniului — pârcălabul Hotinului, satul Stimna ce l-am cumpărat cu 300 lei și cu viile di la Iași, ca să fie a lui cu acele vii. Și am mai dat fratelui meu Vasile o parte din Bosancini, (poate Boemcicul), ce o aveam zălog tot di la el, pe 100 lei“... Iar „frăține-meu Potumir“ îi iartă niște bani dela Goanța. În concluzie, „mănăstirea“ sau „schitul“ lui Iancu Costin dela Hotin va fi fost zidit pe una din moșiile de mai sus, cât mai aproape de orașul Hotin, sau chiar în acest oraș unde Iancu a fost pârcălab.

Constantin Turcu

1) P. P. Panaitescu: Știri... în Omagiu Bianu

2) G. T. Bulat: Diviziunea proprietăților rurale în ținutul Hotinului (în Arhivele Basarabiei), anul II, nr. 4, pag. 399 și anul III, nr. 2 pag. 119.

3) L. T. Boga: Documente Basarabene, vol III, pag. 5—6.

Doina Basarabeanului

Prin codrii cronicelor vechi, cântece de dor și jale străbat
desișurile stejarelor de argint, purtându-și ecoul peste dealuri
și văi, până'n albia bătrânului Nistru, duhovnicul mut al veacu-
rilor de sângerări și suferinți...

*Nistrule, de ce nu-mi spui Și de soartă blestemați?...
Ce-i cu frații sugrumați*

...și din munți, până la limanurile mării, purtând tremurul
frunzelor, murmurul apelor și șuerul vântului, cântecul străbate
cetăți și sate, ducând peste întinderi suspinul secular...

*Nistrule, apă blajină...
Nistrule cu valuri dulci...*

.

Dar suspinul de mântuire pornit din inimi, se pierde de
mântuire din inimi, se pierde în muțenia jalnică a apelor adânci.
Și omul, în singurătatea durerii, se oprește pe malul râului ca
pentru o reculegere sfântă, în înstrăinarea lui..

*Bună ziua Nistrule, ...și tot el spune:
Nistrule, bătrânule, Dela Moghilău la vale
Am venit să te mai văd.. Toată țara-i numai jale...
Să te'ntreb, la sfat să șad, *

Durerea îl cuprinde.

Și-atunci, voinicul codrilor, acest moldovan ruginit, urmaș
al răzeșilor neînfricați ai marilor Voevozi, își înalță fruntea în
lumină și cu brațele ridicate spre cer și viitor, cântă...

*Spune-mi maică, măicuțiță Codrii și dumbrăvile,
Malcă scumpă cu credință Luncile zăvoaile,
Și la suflet cu priință De ce plâng câmpiile
De ce plâng poenele, Și pe drumuri vile?...*

Ca în basmul Mioriței, unde suferințele ciobănașului îl în-
frățesc cu munții și izvoarele, tot așa și aici la durerea voini-
cului basarabean, plâng poenele, codrii și dumbrăvile, luncile,
zăvoaiele, câmpiile și vile...

*...De ce gem bulboanele Hăulesc pâraele
Suspină izvoarele Și mugesc ponoarele?...*

Toată firea e părtașă suferinței lui. Păsărelele codrului,
ce-i sunt atât de dragi, au plecat. Întrebarea ce și-o pune cân-
tărețul la cele ce urmează, nu face decât să mărească groaza
urgiei ce s'a abătut peste scumpul lui codru...

*...Și de ce s'au dus pe rând Luncilor livezilor,
Suspînând și blestemând Vîlilor, dumbrăvilor?...*
Cântăreții codrilor,

Vine apoi furia deslănțuită de natură, ca'n basmele bătrâ-
neții... Umbra râului aleargă peste întinsuri... Război, moarte,
pustiul.., foame..

...Prutul rău s'a tulburat
Venind mare și ncărcat,
Ca un zmeu grozav turbat,
Ne'mblânzit și ne'mpăcat.
Și cât vezi în lung și'n lat.
Numai oști rusești se-abat

Și ne calcă și ne fură
Pâinea, sarea dela gură...
Jalea, durerea lui e mare...
Maică, maică, măculiță,
Maică scumpă cu credință...

În locul păsărelelor dragi, aude croncănitul corbilor prădalnici. În jurul lui străjuește mușenia jalnică a câmpului în locul belșugului ce se revarsă pretutindeni. Lanuri și livezi pustiite și pământul morților răscolit. Din când în când răsună câte un dangăt răgușit de clopot ca de înmormântare... Vede sângerări de martiri, îngenunchieri de robi și aude geamăt de prigonii. Și atunci, nu-i rămâne decât un singur lucru de făcut să-și scape scumpa lui măculiță de furia urgiei...

Maică, maică, măculiță
Maică scumpă cu credință...
Și la suflet cu priință.
Mare foc, mare alean
A căzut pe-al nostru neam...
Hai măcuță peste Prut
Cât mai e drumul bătut ;
Dacă, maică, s'o strica

Not pe el n'om mai umbla
Hai la frați, la surioare
Unde ceru-i numai soare :
Unde cântă dumbrăvile
Înfloresc livezile
Râd de-a-valma florile
Și doinesc izvoarele...

Dar bătrâna nu e de înduplecat. Apele Prutului sunt mari și Moscalii omoară pe toți ce-i întâlnesc în cale. Voinicul însă nu se lasă și insistă. Dragostea lui de mamă e puternică, mare ca și dragostea lui de neam. Din gura lui ies cuvinte implorătoare, aproape ca pentru o rugăciune...

Maică dragă, măculiță,
Maică scumpă cu credință
Și la suflet cu priință ;
Hai cu mine nu ai teamă

Că sunt voinicel de seamă,
Eu m'oi face luntrișoară
Tu în ea o lopăctoară

Cu stoicism aproape eroid, haiducul codrilor e gata apoi să primească în față orice i s'ar întâmpla, decât să rămăe printre streini...

Dacă Rusu ne-o zări

Și din viață ne-o sfârși,

urmează fermecătoare evocări asemănătoare cu tragicul sfârșit din Miorița, unde seninătatea în fața morții apare alături de puterea credinței și respectul datinelor creștinești...

Atunci Prutu, cu-a lui val
Groapa ne-o sapă în mal ;
Frunza luncii a pica,
Groapa că ne-o astupa.
Luna, soare, stelele ;
Ne-or fi făclile,

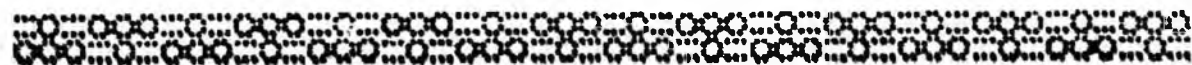
Vântul, floricelele
Ne-or purta pomenile ;
Și ne-or bocl cu dor și jele
Mil și mil de păsărele ;
Iar izvoarele vor spune
Luncii c'am plecat din lume...

Și cântecul odată sfârșit, trece din gură'n gură, din neam în neam, din veac în veac...

Moldovean, frumos, viteaz
Nu te da pe un nacaz

Că dreptatea va sosi
Și pe câini va nimici...

Din „Sfarmă Piatră“ 29 VI-911.



La 2 Iulie 1941, s'au împlinit 437 ani dela moartea lui Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei întregi.

POMELNICUL

LUI ȘTEFAN-CEL-MARE, AL NEAMULUI ȘI AL BOIERILOR LUI

(Ștefan-Voevod ; Bogdan-Voevod, părinte ; Oltea, mamă ;) (Ioachim, Ioan, Cristea, frați ;) (Sorea, Maria, Mărușca, surori ;) (Evdochia de la Chiev, Maria de la Mangop, Maria fiica lui Radu-Vodă, Maria Rareș, soții ;) (Alexandru, Iliș, Petru, Bogdan, Bogdan-Vlad, Petru Rareș, fii); (Olena, Cneajna, Maria Cneajna, fiice).

B O I E R I :

Albu spătarul, Alexa, pârcălabul de Orhei, Andreica paharnicul, Arbure, pârcălabul de Neamț, Arbure Luca, portarul Sucevei, Bălco, pârcălabul de Cetatea-Albă, Bărsa stolnicul, Bode vornicul, Boldur Simion, vornicul, Bou Dragoș, vornicul, Boureanu Ion, pârcălabul de Neamț; Brăescul Iurie vistierul, Braevici Duma vornicul, Brudur Duma, pârcălabul de Hotin, Bucium Ion, pârcălabul de Chilia, Buhte, pârcălabul de Chilia, Calopod Petre stolnicul, Cânde Toma, Cernat Ștefan, Chiracole vistierul, Ciocârli, Ciopei, pârcălabul de Neamț, Ciortorovschi Andreica, pârcălabul de Orhei, Clănău spătarul, Coste, pârcălabul de Soroca, Cozmița, Crasniș vornicul, Crețeanul Hodca, pârcălabul de Neamț, Dajbog, pârcălabul de Neamț, Damancușevici Ștețcu, Danovici Coste paharnicul, Dima, pârcălabul de Neamț, Dinga, Dobrul logofătul, Dolha Jurjea, Dragoș, Dumșa postelnicul, Dvornicovici Stanciul, pârcălabul Cetății-Albe, Eremia postelnicul, Fetion, Frunteș Ion stolnicul, Gangur Radu, pârcălabul de Orhei, Gherman, pârcălabul Cetății-Albe, Goian vornicul, Gotcă Fete, pârcălabul de Roman, Grumaz Ion, staroste de Cernăuți, Hrăman, pârcălabul Cetății-Albe, Hrană vornicul, Hrincoșevici Ivașco, Hudici Iațco, Huru Iliș, Iachimovici Petrică, Iliș, pârcălabul de Suceava, Ion paharnicul, Isa : vistierul, Isaia vornicul, Iuga Ignatie vistierul, Iuga postelnicul, Ivancu pitarul, Ivancu, pârcălabul de Orhei, Ivașcu, pârcălabul Chillei, Julici Oană, Luca, pârcălabul Cetății-Albe, Manoil, pârcălabul de Hotin, Mârzea, pârcălabul Cetății-Albe, Mătei stolnicul, Maxim, pârcălabul de Chilia, Mic-Crai vornicul, Micotă, pârcălabul de Neamț, Micotici Grozea, pârcălabul de Orhei, Mihău spătarul, Movilă Cozma paharnicul, Modruz Iliș, Mușat, pârcălabul de Hotin, Negrilă paharnicul, Negrilă, pârcălabul de Hotin, Neagu, pârcălabul de Chilia, Oană, pârcălabul Cetății-Albe, Oantă, pârcălabul de Roman, Olovenco, Orăș Costea, Oțel vornicul, Oțel Mihail, Pașco postelnicul, Petru pârcălabul, Petrică comisul, Pisc Radul stolnicul, Pitic Lazu spătarul, Ponici Petru, pârcălabul Sucevei, Purece, pârcălabul de Hotin, Reaș, pârcălabul de Neamț, Săcară Ion, pârcălabul de Roman, Sacăș spătarul, Șandrovici Cozma, Șandru, pârcălabul de Dorohoiu, Șandru, pârcălabul de Roman, Șarpe Cozma postelnicul, Sin, pârcălabul de Hotin, Stanimir vistierul, Ștefan, pârcălabul de Hotin, Stihor Hodca vornicul, Tăutul Ion logofătul, Toader paharnicul, Toader, pârcălabul de Hotin, Toma logofătul, Toma stolnicul, Vâlce, pârcălabul de Roman, Vascu, Vlaicu, pârcălabul de Hotin, Vlaiculovici Duma, staroste de Hotin, Vrănceanul spătarul, Zbiare, pârcălabul Cetății-Albe, Zubco paharnicul.

